

"והבור רק אין בו מים"

א. בראשית פרק לז

(יז) ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתו: (יח) ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו: (יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא: (כ) ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו: (כא) וישמע ראובן ויצלחו מידם ויאמר לא נפנו נפש: (כב) ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו: (כג) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את פנת הפסים אשר עליו: (כד) ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים:

ב. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב +בראשית לז+ והבור רק אין בו מים. ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

ג. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פא עמוד ב

משנה. מי שלקה ושנה - בית דין מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו שעורין, עד שכריסו מתבקעת. ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ: גמרא. משום דלקה ושנה בית דין כונסין אותו לכיפה? אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש: הכא במלקיות של כריתות עסקינן, דגברא בר קטלא הוא, וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה. וכיון דקא מוותר לה נפשיה - מקרבינן ליה לקטליה עילויה.

ומאי כיפה? - אמר רב יהודה: מלא קומתו, והיכא רמיזא? - אמר ריש לקיש: +תהלים ל"ד+ תמותת רשע רעה.

ד. ר' עובדיה מברטנורא מסכת סנהדרין פרק ט משנה ה

מי שלקה ושנה - שלקה שני פעמים על עבירה שחייבים עליה כרת, שכל חייבי כריתות לוקים. כשיחזור ויעשה אותה עבירה עצמה פעם שלישית: מכניסין אותו לכיפה - מקום כשיעור קומת אדם ולא יותר. ומאכילין אותו תחלה לחם צר ומים לחץ עד שיוקטנו בני מעיו, והדר מאכילין אותו שעורים שנופחות במעיו עד שכריסו נבקעת: שלא בעדים - שלא בעדות שיהיה מחוייב עליה מיתה. ומכל מקום ידוע לבית דין שהדבר אמת שבודאי הרג, אלא שהוכחשו העדים בבדיקות או שלא היתה שם התראה מספקת: ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ - תחלה, ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת. והיינו רישא. ומה שחיסר זה גלה זה:

ה. רש"י מסכת סנהדרין דף פא עמוד ב

של כריתות - לאו שיש בו כרת והתרו בו למלקות. דגברא בר קטלא הוא - בידי שמים יכרתוהו. וקרובי הוא ללא מקרב קטלא - עדיין לא נתקדשה מיתתו. דמוותר נפשיה - דמפקיר עצמו לעבירות.

ו. [רבינו] בחיי בראשית פרק טו פסוק ז

מה עשה תרח, הלך אצל נמרוד ואמר לו: בני שרף את אלהי ואלהיך באש. שלח נמרוד בשביל אברהם, וא"ל: למה עשית כן. אמר לו: אני לא עשיתי כן אלא הגדול, אמר לו נמרוד: וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן, אמר לו: ישמעו אזניך מה שאתה מדבר בפיך, ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ ותשתחוו לעץ. אמר לו: אני בראתי שמים וארץ בכחי, אמר לו אברהם: אתה יכול לבראות, כשיצאתי מן המערה ראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב, עשה אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחוה לך, ואם לאו מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך, אמר נמרוד לחכמיו: מה יהא דינו של זה. אמרו לו: זהו שאמרנו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העוה"ז והעוה"ב, ועתה כמשפט הזה שעשה, כן יעשה לו. מיד השליכוהו לתוך כבשן האש, באותה שעה נתמלא עליו הקדוש ברוך הוא רחמים והצילו, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

ז. דניאל פרק ו

(ו) אֲדִינוּ סָרְכָא וְאַחְשָׁדְרָפְנֵי אֶלְן הֲרָגְשׁוּ עַל מַלְכָּא וְכֹן אֶמְרִין לֵה דְרִיגוּשׁ מַלְכָּא לְעֶלְמִין חַיִּי: (ח) אֲתֵינְעֻטוּ כָל סָרְכֵי מַלְכוּתָא סָגְנֵיָא וְאַחְשָׁדְרָפְנֵיָא הַדְּבָרֵיָא וּפְחֹתָיָא לְקִנְיָה קִנְיָם מַלְכָּא וּלְתַקְפָּה אָסַר דִּי כָל דִּי יִבְעָה בְּעוּ מִן כָּל אֱלֹהִים וְאִנְשׁ עַד יוֹמִין תְּלַתִּין לְהוּן מִנְדָּ מַלְכָּא יִתְרַמָּא לְגַב אַרְיֹתָא: (ט) כְּעֵן מַלְכָּא תִקְיָם אָסְרָא וְתִרְשָׁם כְּתָבָא דִּי לֹא לְהַשְׁנִיָּה כְּדַת מְדִי וּפְרַס דִּי לֹא תַעֲדָא: (י) כָּל קָבֵל דְּנָה מַלְכָּא דְרִיגוּשׁ רִשָׁם כְּתָבָא וְאַסְרָא: (יא) וְדִנְיָאֵל כְּדִי יָדַע דִּי רִשָׁם כְּתָבָא עַל לְבִיָּתָהּ וְכוּיִן פְּתִיחוּ לֵה בְּעִלְיָתָהּ נְגַד יְרוּשָׁלַם וְזִמְנִין תְּלַתָּה בְיוֹמָא הוּא בְרַדְּ עַל בְּרַכּוּהֵי וּמְצַלָּא וּמּוֹדָא קְדָם אֱלֹהֵהּ כָּל קָבֵל דִּי הוּא עֲבַד מִן קְדַמַת דְּנָה: ס (יב) אֲדִינוּ גְבָרֵיָא אֶלְף הֲרָגְשׁוּ וְהִשְׁכַּחוּ לְדִנְיָאֵל בְּעָא וּמִתְחַנְּו קְדָם אֱלֹהֵהּ: (יג) בְּאֲדִינוּ קָרִיבוּ וְאֶמְרִין קְדָם מַלְכָּא עַל אָסַר מַלְכָּא הֲלָא אָסַר רִשְׁמֵתָּ דִּי כָּל אִנְשׁ דִּי יִבְעָה מִן כָּל אֱלֹהִים וְאִנְשׁ עַד יוֹמִין תְּלַתִּין לְהוּן מִנְדָּ מַלְכָּא יִתְרַמָּא לְגוּב אַרְיֹתָא עֵנָה מַלְכָּא וְאֶמְרָא יִצִּיבָא מַלְתָּא כְּדַת מְדִי וּפְרַס דִּי לֹא תַעֲדָא: (יד) בְּאֲדִינוּ עֵנוּ וְאֶמְרִין קְדָם מַלְכָּא דִּי דִנְיָאֵל דִּי מִן בְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד לֹא שָׁם <עֲלִיד> עֲלִיד מַלְכָּא טַעַם וְעַל אָסְרָא דִּי רִשְׁמֵתָּ וְזִמְנִין תְּלַתָּה בְיוֹמָא בְּעוּתָהּ: (טו) אֲדִינוּ מַלְכָּא כְּדִי מַלְתָּא שְׁמַע שְׁגִיָּא בְּאִשׁ עֲלוּהֵי וְעַל דִּנְיָאֵל שָׁם כָּל לְשִׁיבּוּתָהּ וְעַד מְעֵלִי שְׁמֵשָׁא הוּא מְשִׁתְּרָא לְהַצְלוּתָהּ:

(טז) באדין גבריא אלף הרגשו על מלפא ואמרין למלפא דע מלפא די דת למדי ופרס די כל אסר וקנים די מלפא יהקים לא להשניח:
 (יז) באדין מלפא אמר ותינוי לדניאל ורמו לגבא די ארנותא ענה מלפא ואמר לדניאל אלהך די <אנתה> אנת פלח לה בתדירא הוא ושיזבנד:
 (יח) ותינוי אבן חדה ושמת על פס גבא וחתמה מלפא בעזקתה ובעזקת רברבנוהי די לא תשנא צבו בדניאל:
 (יט) אדין אזל מלפא להיכלה ובת טות ודחון לא הנעל קדמוהי ושנתה נדת עלוהי:
 (כ) באדין מלפא בשפרפרא יקום בנגהא ובהתבהלה לגבא די ארנותא אזל:
 (כא) וכמקרה לגבא לדניאל בקל עציב זעק ענה מלפא ואמר לדניאל דניאל עבד אלהא חניא אלהך די <אנתה> אנת פלח לה בתדירא היכל לשיבוותך מן ארנותא:
 (כב) אדין דניאל עם מלפא מלל מלפא לעלמין חיי:
 (כג) אלהי שלח מלאכה וסגר פס ארנותא ולא חבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי ואף <קדמיד> קדמד מלפא חבולה לא עבדת:
 (כד) באדין מלפא שגיא טאב עלוהי ולדניאל אמר להנסקה מן גבא והסק דניאל מן גבא וכל חבל לא השתכח בה די הימן באלהה:
 (כה) ואמר מלפא ותינוי גבריא אלף די אכלו קרצוהי די דניאל ולגב ארנותא רמו אנון בניהון ונשיהון ולא מטו לארעית גבא עד די שלטו בהון ארנותא וכל גרמיהון הדקו:
 (כו) באדין דריגש מלפא כתב לכל עממא אמיא ולשניא די <דארין> דירין בכל ארעא שלמכון ישגא:
 (כז) מן קדמי שים טעם די בכל שלטון מלכותי להון <זאעין> זיעין ודחליו מן קדם אלהה די דניאל די הוא אלהא חניא וקנים לעלמין ומלכותה די לא תתחבל ושלטנה עד סופא:
 (כח) משיזב ומצל ועבד אתין ותמהין בשמיא ובארעא די שיזיב לדניאל מן ד ארנותא:
 (כט) ודניאל דנה היכל במלכות דריגש ובמלכות כורש <פרסיה> פרסיה: פ

ח. במדבר פרק טז

(כח) ויאמר משה בזאת תדעון כי יקח שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי:
 (כט) אם כמות כל האדם מתוון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יקח שלחני:
 (ל) ואם בריאה יבא יקח ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יקח:
 (לא) ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם:
 (לב) ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש:
 (לג) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל:

ט. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת קרח סימן יא

(יא) דרש רבא מאי דכתיב (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה, מלמד שעלו השמש וירח לזבול ואמרו לפני רבש"ע אם אתה עושה לכן לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חציו שנא' לאור חציך יהלכון, אמר להם הקב"ה לכבודי לא מחיתם לכבוד ב"ו מחיתם והאידנא עד דמחו להו לא נפקי, דרש רבא מאי דכתיב אם בריאה יבא ה' אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אם נברא גיהנם מוטב ואם לאו יברא, למאי אילימא למהדר למברייה ממש הא כתיב (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש אלא לאקרובי פתחא, ובני קרח לא מתו (במדבר כו), תנא משום רבינו מקום נתבצר בגיהנם וישבו עליו, אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא אזלינא באורחא ואמר לי ההוא טייעא תא אחזי לך בלועי דקרח, אזלי חזאי תרי בזעא דקא נפק קוטרא מיניה, הא שקיל גבא דעמרה ואמשייה במיאי ואותביה יתיה בריש רומחא עילויה ואיחרוך ונפל, ואמר לי אצית מאי שמעת, שמעי דהוו קאמרי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין, אמר לי כל תלתין יומין הוה מהדר להו גיהנם כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין, ולעתיד לבא הקב"ה עתיד להוציאן ועליהן אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א = שמואל א' = ב).

י. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת קרח דף קטו עמוד ב

ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם. תיכף לדברי משה הובקעה כדי שידעו ישראל שהוא אמת ותורתו אמת:

יא. משנה מסכת אבות פרק ה משנה ו

[ה] עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הברא ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה:

יב. בראשית פרק לז

(ב) אלה תלדות יעקב בן שבע עשרה שנה ה'ה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם:

(ג) וישאל אהב את יוסף מפל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו פתנת פסים:

(ד) ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלם:

יג. בראשית רבה (וילנא) פרשה פד

ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון, ר' מאיר אומר חשודים הן בניך על אבר מן החי, ר' שמעון אומר תולין הן עיניהן בבנות הארץ, רבי יהודה אומר מזלזלין בבני השפחות וקורין להם עבדים, ר' יהודה בר סימון אמר על תלתייהון לקה (משלי טז) פלס ומאזני משפט לה', אמר לו הקב"ה אתה אמרת חשודים בניך על אבר מן החי חייך אפילו בשעת הקלקלה אינם אלא שוחטים ואוכלים וישחטו שעיר עזים, אתה אמרת מזלזלים הם בבני השפחות וקורין עבדים (תהלים קה) לעבד נמכר יוסף, אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ חייך שאני מגרה בך את הדוב, (בראשית לט) ותשא אשת אדוניו וגו'.

יד. בראשית רבה (וילנא) פרשה פד

י ויחלום יוסף חלום ויאמר אליהם שמעו נא, אמר כך יהיו הנביאים מוכיחין אתכם, (מיכה ו) שמעו נא את אשר ה' אומר, והנה אנחנו מאלמים אלומים, אתם כונסין פירות ואני כונס פירות שלכם רקיבים ושלי עומדין, והנה קמה

אלומתי וגם נצבה, ר' לוי ורבי אחא, רבי לוי אמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ולאמר אלה אלהיך ישראל

טו. פרי צדיק בראשית לחנוכה

והנה רש"י פירש (בראשית ל"ז, י"ז) נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם, והיינו שדנו על פי דין שחייב מיתה מפני שהעיד עליהם לאביו שאכלו אבר מן החי ובדין בני נח חייבים מיתה בעד אחד ואפילו קרוב (סנהדרין נ"ז ב) ולפי דעתם היה רודף והבא להרגך השכם להרגו

טז. רמב"ן בראשית פרק לז

ויתנכלו אותו להמיתו - היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרבו אליהם, ולא יצטרכו לשפוך דמו בידיהם. וכך אמרו בבראשית רבה (פד יד) נשסה בו את הכלבים. ואולי עשו כן ולא עלתה בידם. וכאשר ראו כי קרב אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם, אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו :
(כ) ונראה מה יהיו חלמתיו - מליצה דרך לעג, נראה אחרי מותו אם נשתחוה לו. והנכון בעיני כי אמרו עתה נראה מה יהיו חלומותיו, כי אם יצילוהו מידינו מלוך ימלוך עלינו. אבל רבותינו אמרו (שם) רוח הקדש אומרת נראה מה יהיו חלומותיו, כלומר דבר מי יקום ממני ומהם :

וכתב רש"י ממשמע שנאמר והבור ריק, אינני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, לשון רש"י מדברי רבותינו (שבת כב א). ואם כן היו נחשים ועקרבים בחורי הבור, או שהיה עמוק ולא ידעו בהם, שאילו היו רואים אותם ולא יזיקו ליוסף היה הדבר ברור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא צדיק גמור, וידעו כי זכותו תצילנו מכל רע, ואיך יגעו במשיח השם אשר הוא חפץ בו ומצילו, וכענין שנאמר (דניאל ו כג) אלהי שלח מלאכה וסגר פום אריותא ולא חבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי. אבל הם לא ידעו בדבר :

יז. מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן ז

[ז] ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו [וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום], שהיה בא ושואל בשלוםם ולא היו משיבים אותו, למה שהיה כך מנהגו שהיה שואל בשלוםם, יש לך אדם עד שלא נכנס לשררה [הוא שואל בשלום בני אדם, אבל משכנס לשררה] רוחו גסה עליו ואינו משגיח לשאול לשלום בני העיר, אבל יוסף לא היה כן, אע"פ שכנס לשררה הוא היה מנהגו לשאול בשלום אחיו, שנאמר וישאל להם לשלום (בראשית מג ז), א"ל הקב"ה יוסף אתה היית מתחיל לשאול בשלום אחיך בעולם הזה, והם היו שונאים אותך, אבל לעולם הבא אני מרצה אתכם ומעביר שנהא מביניכם ומושיב אתכם בשלום ועושה שלום ביניכם, וכך אמר דוד, הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג א).